

PEDAGOGIKA

ČASOPIS PRO PEDAGOGICKÉ VĚDY

ROČNÍK IX ★ ČÍSLO 5 ★ 1960

CELOSTÁTNÍ KONFERENCE KSČ A PEDAGOGICKÉ VĚDY

Ve svém historickém projevu dne 6. července 1960 na celostátní konferenci KSČ president republiky s. A. Novotný navrhl, aby podle nové ústavy zněl název našeho státu „Československá socialistická republika“. Nově zvolené národní shromáždění manifestačně schválilo tuto naši novou socialistickou ústavu. To není pouhá změna názvu, nýbrž jde tu o hluboké změny ve všech oblastech společenského života, které umožnily, aby naše vlast vstoupila do nové etapy svého rozvoje — etapy rozvíjení vyspělé socialistické společnosti. Naše vlast se tak stala po SSSR druhou socialistickou zemí na světě.

Usnesení celostátní konference KSČ k třetímu pětiletému plánu rozvoje národního hospodářství Československa na léta 1961—1965 pak ukázalo, že naše země v průběhu třetí pětiletky předstihne všechny západoevropské kapitalistické státy. V tom je třeba též spatřovat hlavní mezinárodní politický význam naší třetí, již socialistické pětiletky.

V tomto úporném boji o vítězství socialismu a komunismu nad kapitalismem přisuzuje usnesení celostátní konference KSČ vysoce významnou úlohu vědě. Věda, ovšem věda nová, socialistická, se má podílet na řešení všech otázek dneška i budoucnosti. Důležitou podmínkou toho, aby věda splnila tento svůj čestný úkol, je úzké sepětí věd přírodních a technických s vědami společenskými, jejichž váha má a bude v soustavě věd neustále stoupat. Smyslem vědeckého úsilí není totiž ani rozvoj vědy samé ani rozvoj techniky — takovéto úzké hledisko by nebezpečně zaměňovalo prostředek za cíl. Věda a rozvoj techniky mají sloužit všestrannému rozvoji člověka ve všestranně hospodářsky i kulturně rozvinuté společnosti. Právě z tohoto hlediska je třeba chápat slova v usnesení konference KSČ o úloze společenských věd: společenské vědy se mají „zaměřit zejména na řešení otázek výchovy člověka pro komunistickou společnost, na výzkum ekonomických podmínek dalšího zvýšení efektivnosti hospodářského rozvoje, zajištění důslednější proporcionality ekonomického rozvoje a na problémy společenských změn a otázky kulturní revoluce v období dovršení výstavby socialismu a postupného přechodu ke komunismu v Československu“.

Skutečnost, že otázky výchovy člověka pro komunistickou společnost jsou ve společenských vědách stavěny na první místo, je pro pedagogické vědy výzvou, aby ještě hlouběji než dosud promýšlely své teoretické základy a ještě účinněji se podílely na vědeckém řízení výchovné praxe. Náš třetí pětiletý plán je proto stimulem k tomu, abychom se zamysleli nad základními principy práce v pedagogických vědách.

V době, kdy socialismus v naší vlasti zvítězil a kdy začneme shromažďovat síly pro přechod do éry komunismu, má se i naše věda zaměřit na řešení úkolů, které pomohou budovat komunistickou společnost. Tento svůj úkol plní socialistická věda především tím, že se orientuje na klíčové problémy, jejichž řešení přispívá co nejvíce k rozvoji

poznání a zároveň vede k důležitým nebo i revolučním přeměnám v některých úsecích života společnosti v oblasti výroby, zdravotnictví, výchovy či kultury.

Je naléhavým úkolem, abychom i na úseku pedagogických věd vytkli a více než dosud uplatňovali takové zásady a metody práce, které budou zárukou, že tato důležitá vědní disciplína co nejúčinněji přispěje k postupnému přechodu ke komunismu v Československu.

1. Za první a zvláště důležitou zásadu pokládáme uvědomělé spojování pedagogické vědy s praxí, a to s praxí nejen samotné školy, a jiných výchovných institucí, nýbrž i s ideovými politickými a ekonomickými problémy celé společnosti. Tento požadavek vyvolává potřebu zamýšlení se nad některými základními otázkami vztahu teorie a praxe v pedagogice a jiných pomocných vědách. Jde tu o složité a dosud mnohdy málo jasné otázky. Poněvadž tyto otázky bývají někdy ke škodě jak pedagogické vědy samé tak i ke škodě praxe zjednodušovány, a to nezřídka ve smyslu pragmatického praktikismu, pokusíme se stručně naznačit, v čem spočívá složitost vztahu teorie a praxe na úseku pedagogických věd. Doložíme na jedné konkrétní otázce — na pedagogické psychologii.

Otázka vztahu teorie a praxe se často řeší ve vědě tím, že určitá část vědního oboru se nazve „aplikovaná“. Tak se např. mluví o pedagogické psychologii jako tzv. aplikované disciplíně na rozdíl od obecné psychologie, která je pokládána za disciplínu teoretickou. Obvykle se při tom uvádí, že poznatky obecné či vývojové psychologie mají všeobecnější povahu než poznatky pedagogické psychologie, která je zaměřena na řešení specifických problémů pedagogického procesu.

Avšak z hlediska dialektického chápání vztahu teorie a praxe lze mít proti pojmu „aplikovaná“ vědní disciplína námitky. Předně vztah teorie a praxe nemá tak statický charakter, aby bylo možno určitou soustavu poznatků prohlásit za teoretickou a jinou za aplikovanou. Např. studium jevů v atomovém jádru bylo po dlouhou dobu oborem zcela teoretickým. Dnes se stává ze známých důvodů disciplínou velkého praktického významu. Uvedeme jiný příklad: studium úlohy motorické činnosti v poznání mohlo být pokládáno tehdy, když převládala intelektualistická výchovně vzdělávací soustava za téma čistě teoretické a okrajové; dnes, kdy usilujeme ve výchově o odstranění rozporu mezi fyzickou a duševní prací, je tato otázka právem považována za klíčovou a pro výchovnou praxi velmi důležitou.

S pojmem „aplikovaná psychologie“ může být dále spojována nezdravá představa jakýchsi hotových, předem daných poznatků, které jsou svrchu do praxe vnášeny. Ve skutečnosti však i při vzniku i při využívání poznatků v praxi se uplatňuje dialektický princip jednoty teorie a praxe. Každý vědecký poznatek získává svůj objektivní obsah, svou pravdivost na základě neustálého prolínání, poznávání a praktické činnosti. „Lidský pojem“, zdůrazňuje Lenin, „tuto objektivní pravdu poznání „definitivně“ uchopí, zachytí a zmocní se jí teprve tehdy, až se pojem stane „bytím pro sebe“ ve smyslu praxe.“ (Filosofické sešity, Praha 1954, str. 177).

Dřívější zkušenosti ukázaly, jak je pro výchovu škodlivé, jsou-li v ní předčasně a mechanicky „aplikovány“ vědecky a v praxi dosti neověřené pojmy a metody. Tak tomu např. bylo s testy inteligence, s pedologickými názory na duševní vývoj dítěte, s tvarovými (globálními) hledisky apod. Na druhé straně však pedagogická věda má v současné době k dispozici značné množství poznatků a zákonitostí vědecky přesně ověřených, které dosud nejsou k velké škodě výchovné praxe užívány. (Např. psychologický zákon, že duševní vývoj se uskutečňuje v činnosti, zásada věkové a individuální přiměřenosti aj.).

Při rozboru otázky vztahu teorie a praxe v pedagogických vědách je třeba mít též na mysli nebezpečí podmíněné tím, že pojem aplikovaná věda nese v sobě dosud ne

zcela překonaný přežitek, jako by šlo o vědní disciplínu méně teoretickou a pro svůj styk s praxí inferiorní. Jde tu o přežívání starých buržoazních třídních názorů, podle nichž se vědy dělí na teoretické a praktické (viz např. Wundt, Masaryk aj.).

Podle našeho soudu spory o tom, zda pedagogická psychologie je či není aplikovanou disciplínou, pomohou praxi i rozvoji samotné vědy velmi málo. Aniž chceme tuto otázku podrobně rozebírat, pokládáme za správnější názor, že tu jde v podstatě o styk dvou vědních disciplín — pedagogiky a psychologie. Pedagogickou psychologii pak lze pokládat — jak to též navrhuje sovětský pedagog I. A. Kairov — za hraniční vědeckou disciplínu mezi pedagogikou a psychologií. Z tohoto hlediska je pedagogická psychologie psychologickou disciplínou, pokud jde o předmět a metody její vědecké a výzkumné práce. Avšak problémy, které řeší, se týkají pedagogické praxe, která pro svou komplexnost vyžaduje, aby byla zkoumána komplexním způsobem za účasti pedagogů, psychologů, fyziologů, biologů, filosofů, ekonomů aj. Je charakteristickým rysem současné etapy vývoje vědy, že jak v rozvoji vědeckého poznání tak v řešení praktických otázek nabývají právě hraniční vědní disciplíny mimořádného významu (viz např. fyziologie vyšší nervové činnosti, biochemie atd.). V nich se uskutečňuje možnost komplexního a dialektického pohledu na zkoumané problémy.

Z tohoto hlediska se dnes jeví diskuse o tom, co je či není aplikovaná věda, jako málo významná. Ve skutečnosti jde především o to, aby pedagogické vědy přispívaly co nejvíce k vědeckému řízení výchovy a vyučování. A právě řízení praxe, zejména tak složité praxe jako je praxe výchovná, klade nejvyšší nároky na teorii. Je mnohokrát potvrzenou zkušeností, že pouhá empirie řídí praxi špatně a že vede k velkým hospodářským i kulturním škodám. Jen přesný, vědecky zdůvodněný poznatek je bezpečným vodítkem v praxi. V pedagogických vědách je nutno ze všech sil bojovat proti pragmatické iluzi, že praxe si vyřeší vše sama.

Otázka ujasnění a probíjení správného vztahu k praxi v pedagogice a vědách zaměřených na zkoumání pedagogického procesu je naléhavá zvláště proto, že v současné přestavbě školství má jít o skutečné zvědečnění řízení výchovy a vyučování. V minulých školských soustavách probíhal proces výchovy a vyučování do značné míry živelně. Občasné zkoušení osvojevaného učiva a zpravidla pouze jen kvantitativní ohodnocení žákovy výkonnosti známkou byli jediní objektivní ukazatelé mentálního vývoje žáka a hodnoty jeho osobnosti. V úsilí o zvědečnění řízení pedagogického procesu připadá důležitá úloha nejen samotné pedagogice, nýbrž i psychologii, filosofii, ekonomice, hygieně, fyziologii, biologii a jiným vědám.

Uvědomělé spojování pedagogických věd s praxí nabývá v současné etapě toho zvláštního rysu, že dochází a bude dále docházet k zespočetnění pedagogiky, a to nejen v řadách učitelů, nýbrž v celé veřejnosti. Svědčí o tom mimořádný zájem celé veřejnosti o výchovné otázky, vznik laických, v poslední době již více vědecky řízených pedagogicko-psychologických poraden apod.

Správné řešení vztahu teorie a praxe ve vědeckém řízení výchovy a vyučování vyžaduje propracovat další aktuální zásady vědecké práce v pedagogických vědách. O těchto zásadách se zmíníme pouze stručně.

2. Je tu především zvýšení perspektivnosti v plánování vědecké práce, což na úseku pedagogických věd znamená zaměřit se zcela na otázky výchovy pro komunistickou společnost. Úlohou pedagogických věd nemůže být to, že pouze zkoumají jak např. probíhá proces vyučování, výchovy, proces vytváření pojmů, dovedností, zájmů apod. Takovýto postup by se nevyhnul výtce pozitivistické popisnosti. Samu podstatu pedagogické vědy je třeba hledat v její přetvářecí funkci, v její schopnosti a v jejím úsilí měnit a zdokonalovat školu pomocí stále dokonalejšího vědeckého řízení

pedagogického procesu. Tuto skutečnost vyjádříme nejlépe požadavkem, aby pedagogické vědy a vědy s nimi hraničící měly předstih před skutečností. Dialektický rozpor mezi tím, jaká výchova je a jaká má být, je neustále obnovován nejen rozvojem vědy, nýbrž zejména rozvojem společnosti. Z toho rozvoje vyrůstají nové a nové společenské požadavky na zdokonalení výchovy. Jen taková pedagogická věda, která v sobě nese perspektivní pohled do budoucna a která tím předstihuje skutečnost, může být účinným nástrojem přestavby výchovně vzdělávací soustavy a zbraní za vítězství idejí komunismu. Vědecký pohled do budoucna ovšem předpokládá všestrannou znalost reálné skutečnosti. V diskusi je někdy vyzvedána otázka tzv. „aplikační zralosti“ pedagogických či psychologických poznatků. Domnívám se, že tuto otázku je nutno řešit v jednotě se zásadou perspektivnosti ve vědecké práci. Životu nejvíce pomáhá ten vědecky zdůvodněný poznatek, který má před praxí předstih, tj. který ukazuje, jak je třeba stávající méně dokonalou praxi změnit a učinit ji dokonalejší.

3. Vztah teorie a praxe nelze chápat staticky, nýbrž v jeho vývojové, konkrétně historické podobě, v jeho souvislosti se změnami ve společnosti. Doba revolučních změn klade na vědy, zejména společenské, jiné požadavky než doba klidné výstavby.

V současné době probíhá kulturní revoluce, která vyzvedá takové nové úkoly, jakých „v celé jeho dosavadní historii dosud nebylo“ (J. Hendrych, *Za výchovu a vzdělání v komunistickém duchu*). Tyto nové úkoly vyžadují od pedagogických pracovníků, aby pochopili v plné hloubce to nové, co se rodí a aby odhalili obzor nových problémů v jejich celistvosti. To znamená potřebu zásadních teoretických prací syntetické povahy, ideově jasných a nejen odpovídajících revolučním změnám v naší společnosti, nýbrž zmnožujících sílu těchto revolučních změn.

Vystupuje proto dnes do popředí požadavek syntetických pedagogických prací. Je nutno novým marxistickým způsobem objasnit pedagogické kategorie jako je např. kategorie vzdělání, práce, učení, kategorie základního učiva, princip ontogenetického vývoje aj.; je dále třeba propracovat takové zásadní otázky, jako je otázka podmínek rozvoje všestranné osobnosti žáka, otázka vztahu nové školy k duševnímu vývoji dítěte apod. Je nutno přiznat, že prací tohoto druhu dosud nemáme. Státní výzkumný úkol „Škola a výchova v etapě dovršení socialismu a přechodu ke komunismu“ je významným podnětem ke vzniku prací zásadní teoretické povahy.

4. Složitost pedagogických jevů vede k další zásadě vědecké práce v pedagogických vědách. Je to komplexnost vědecké práce, a to jak ve smyslu horizontálním (spolupráce vědeckých pracovníků různých oborů, např. pedagogiky, psychologie, fyziologie, filosofie aj.), tak i vertikálním (spolupráce vědeckých pracovníků s učiteli, vychovateli atd.). Bez komplexního přístupu a bez soudružské spolupráce nelze vůbec řešit rozsáhlé a náročné problémy pedagogiky a pedagogické psychologie. To ovšem zvyšuje nároky na koordinaci vědecké práce v celé soustavě pedagogických věd. Zároveň vyvstává otázka účelné organizace vědeckých pedagogických institucí.

Nelze však zapomínat, že sama komplexnost výzkumu ani jeho koordinace nenahradí případné nedostatky v dialekticko-materialistické metodologii. Komplexní pohled na otázky pedagogické není ještě pohledem dialektickým. Komplexní metoda výzkumné práce musí být proto podřízena zásadám dialekticko-materialistické metodologie.

Hlavním úkolem pedagogických věd je vytvořit skutečně marxisticko-leninskou, komunistickou výchovně vzdělávací soustavu, vycházející z dialekticko-materialistické metodologie a vychovávající všestranně rozvinutou socialistickou osobnost. Důležitým prostředkem k tomu je uvědomělé spojení pedagogických věd s praxí socialistické společnosti a socialistické školy. Zárukou úspěchu tohoto spojení s praxí je jeho vysoce ideový charakter.

Při řešení těchto rozsáhlých, svou vědeckou povahou neobyčejně náročných úkolů je třeba využít hlubokých a cenných zkušeností, které přinesla celostátní konference Komunistické strany Československa. Komunistická strana je vedoucí silou ve vývoji naší společnosti a její zkušenosti a její způsob práce jsou příkladem a podnětem pro zdokonalení způsobu práce ve vědě. K tomu, abychom mohli hluboké zkušenosti komunistické strany správně a důsledně využít ve vědecké práci, je nutno si uvědomovat filosofické, zejména gnoseologické základy činnosti strany. Je nutno studovat, jak strana neustále spojuje teorii s praxí — poslední konference strany byla toho novým dokladem — jak bojuje proti nesprávným metodám v teorii i praxi a jak hluboce oceňuje význam plodné, s životem spjaté teorie. Právě v tomto hluboce teoretickém smyslu je třeba chápat jednotu pedagogiky, ideologie a politiky. Pouhé opakování citátů nezvýší ideologickou a filosofickou úroveň pedagogických věd — soustavné teoretické práce je nám dnes nejvíce třeba.

Je nesporné, že nemůže zůstat a nezůstane bez vlivu na naši pedagogickou teorii i praxi ta významná skutečnost, že socialismus v naší vlasti definitivně zvítězil. Zároveň s tím se u nás upevnily socialistické výrobní vztahy, zvýšila se životní úroveň lidu, prohloubila se jeho morální a politická jednota a došlo k dalšímu rozvoji socialistické demokracie. Na těchto podstatných přeměnách ve všech oblastech našeho života se aktivně podílí a ještě více budou podílet i pedagogické vědy.

Josef Linhart